

“The ‘serious’ and the ‘popular’ work of open air museums”. Bij gelegenheid van de opening van het eerste museumseizoen na de privatisering van het Nederlands Openluchtmuseum te Arnhem

Op 27 maart 1991, in het jaar waarin openluchtmusea in alle delen van Europa het honderdjarig bestaan vieren van het eerste openluchtmuseum, Skansen in Stockholm, opende minister H. d’Ancona officieel het eerste verzelfstandigde rijksmuseum. Na de bliksemactie die in februari 1987 de plannen tot sluiting van het openluchtmuseum in Arnhem voorkwam, opende een bestuurlijk geheel vernieuwd museum vier jaar later zijn poorten. Ook de officiële naam is gewijzigd: het is niet langer meer ‘Rijksmuseum voor volkskunde “Het Nederlands Openluchtmuseum”’, maar kortweg ‘Het Nederlands Openluchtmuseum’ (NOM). Voor de toekomst zijn er onder het bewind van de nieuwe directeur J. Vaessen nieuwe beleidslijnen uitgezet. Sleutelwoorden in deze plannen zijn ‘dynamisch’ en ‘marktgericht’. Het museum zal ‘een dynamischer gezicht’ moeten krijgen, er zal naar worden gestreefd om de kloof tussen publiek en collectie te overbruggen door niet alleen objecten te tonen, maar ook te verklaren hoe zij samenhangen met historische ontwikkelingen en maatschappelijke processen. Als doelstelling van het NOM is in de nieuwe statuten van de stichting die het verzelfstandigde museum beheert dan ook opgenomen: “een breed publiek laten kennis nemen van ontwikkelingen, en verklaringen daarvoor, in het materiële bestaan en in het leefpatroon van de Nederlandse bevolking buiten de grote stedelijke agglomeraties, vanaf de zestiende eeuw.”

De opening van het nieuwe Nederlands Openluchtmuseum markeert een belangrijke ontwikkeling in de verhouding tussen museumwereld en cultuurwetenschap in Nederland. Zoals vele cultuurhistorische musea staat men in Arnhem midden in het spanningsveld van marktgerichtheid enerzijds en cultuurbehoud anderzijds waaronder met name ook de documentatie- en onderzoekstaak vallen. Een uiterst delikaat spanningsveld dat, zo is mijn stellige indruk, in Nederland wezenlijk anders van aard is dan in de Scandinavische of Duitstalige landen. In ons land zijn immers de contacten tussen musea en instellingen van cultuurwetenschappelijk onderzoek vanouds niet of nauwelijks gestructureerd zoals wel het geval is in bijvoorbeeld Duitstalige landen. Van verschillende kanten is daarom, mijns inziens terecht, gewezen op het gevaar dat als gevolg van de nieuwe opgelegde marktgerichte koers van cultuurhistorische musea de onderzoekstaakstelling van de musea steeds nadrukkelijker een sluit- of restpost kan gaan vormen, en hoogstens nog slechts ad hoc in dienst gesteld gaat worden van wervende presentatieprojecten.

Hier ligt een uitdaging voor de al dan niet academisch verankerde Nederlandse cultuurwetenschap. In het gunstigste geval namelijk zou aan museumcollecties verbonden wetenschappelijk onderzoek een gedeelde verantwoordelijkheid moeten zijn van musea en instellingen voor cultuurwetenschappelijk onderzoek, juist ook gelet op de nieuwe doelstelling van cultuurhistorische musea, waar steeds nadrukkelijker gesproken wordt van verklaring en samenhang van historische processen. De nieuwe koers die de musea onder druk van buiten inslaan (sponsors, aansluiting bij de belevingswereld van de hedendaagse mens, ‘history is fun!’, pakkende en dynamische presentatievormen etc.) en de bijgestelde formatieschema’s der musea lijken serieuze, langlopende documentatie- en onderzoeksprojecten steeds minder kans te geven. Gelukkig zijn er ook positieve signalen: het project ‘levende geschiedenis’ in het buitenmuseum van het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen is gebaseerd op gedegen historisch onderzoek en het Amsterdams Historisch Museum liet in het verleden zien hoe vernieuwende presentatievormen verbonden kunnen zijn met wetenschappelijke onderzoeksprojecten.

De lucht is niettemin dreigend. Dat realiseert zich ook de nieuwe directeur van het NOM, die voor een lezing bij gelegenheid van de opening in Arnhem Frank Atkinson had uitgenodigd voor

een referaat waarin het hier kort aangeduide spanningsveld – bezien vanuit de optiek van het openluchtmuseum – centraal stond. Atkinson is de oprichter van het uiterst succesvolle openluchtmuseum van Beamish (The North of England Open Air Museum) en nu lid van de invloedrijke Museums and Galleries Commission in Groot-Brittannië.

In het spanningsveld van presentatie en onderzoek in en vanuit cultuurhistorische musea en in het kader van de samenwerking tussen musea en centra van cultuurwetenschappelijk onderzoek in het algemeen, en van de nauwe banden tussen het NOM en de Nederlandse volkskunde in het bijzonder, past in dit tijdschrift aandacht voor de lezing van Atkinson. Met toestemming van en onder dank aan Dr Atkinson drukken we hier het tweede gedeelte van zijn lezing af. – P.G.J. Post.

Speech by Dr Frank Atkinson

(...) I see from your records that for the first 20 years annual attendances averaged around 10.000 visitors – not a large figure compared with an average of around 400.000 for the last 20 years. It was apparently during the 20 years 1946 to 1966 that a great rise in numbers took place: from 50.000 to 300.000.

Apart from worldwide problems, some of which must have affected people's actions, often through their pockets, we can perhaps see two major factors at work. One is obvious: the museum will have steadily developed over the years from a very modest few re-erected buildings to the impressive array which is presented today. That is understandable, but also serves to remind us that development cannot continue for ever on such a scale. If people revisit the museum every year or two, in the hope and the belief that it will be larger and different, then sooner or later they are going to be disappointed. Common sense tells us that continuing significant development cannot be sustained indefinitely either in terms of capital funding to construct the buildings or in terms of added everyday running costs to keep them safe and secure.

Another major factor helping this tremendous growth in attendances is an interesting western characteristic of recent years: that of affluence, of increased overall wealth and improvement of our everyday life. Of course it ebbs and swells and it has happened so gradually that we only see it when we look back. But when we *do* look back, do we not see great improvements? In my youth I did not have a motorcar of my own. Our house did not have central heating, not a refrigerator, not a dish-washer. So although we have also suffered from inflation, we have generally benefitted from an overall growth of prosperity. Thus we have more money to spend on leisure: hence bigger attendances at museums and other leisure activities. Yet we must not look at museums in a restricted way, for other activities have sprung up to help spend our money: improved and extended sports activities, leisure parks and especially holidays abroad.

It may be that the attendance achieved by your museum, of say 300.000 in 1990, is going to be the likely pattern for the future: growth has not so much come to an end as 'levelled out' and a kind of balance has been achieved with other activities on the one hand, and available personal finance on the other.

If you pause to think about it, you will see that there is a modern desire for *movement*. Young people rarely stay long in one position, or continue for long in one activity. They must 'go out' every night, they 'need' a car to go ... where? The peaceful tranquillity of village life has almost disappeared. Yet some of you may know those lines by the poet W.H. Davies (1870-1940):

What is life, if full of care,
we have no time to stand and stare?

You probably have a Dutch philosophical poet saying the same kind of thing. Yet today I sense overall a feeling of restlessness, of frenetic activity, of fear of boredom.

In itself this will not prevent people visiting your museum: indeed it may help it, but what it does mean is that your younger visitors will then require continuing stimulation, or their visit will be short and seem to be unsatisfactory, at least in their eyes.

So no longer is it possible to rebuild – say – a farmhouse, furnish it to 1900 fashion and merely open it to visitors, meanwhile assuming that people will find it interesting – just because *we* do! But it *doesn't move*! Unlike life around, unlike the flickering television screen, unlike the streets and roads, this picturesque and peaceful old rural scene may be seen as quite irrelevant and hence could be walked past and judged *boring*.

In England even as recently as my childhood, the family sat round the fire in the living room and talked, in the evening. We heard about the past and were able to relate it to our present. I imagine many of you have experienced something similar. So when, as a child, you visited an old farmhouse kitchen here, your parents and grandparents were able to say: "That's just how I remember it" – and it amazed and perhaps thrilled you. But now that continuity with the past is being lost and hence that farmhouse kitchen in the museum is rapidly becoming irrelevant, increasingly so on account of its static nature.

Perhaps, then, we can re-awaken interest by movement. In Beamish we do this by having ladies baking bread (and you can sample a piece warm from the oven, with butter on it). In other buildings there are 'demonstrators' to help you understand what you see: perhaps a printer at work, men grooming the horses, a coal miner guiding you down his coal mine. A late 20th century audience experienced in slick television productions can be very critical, but will be captivated by the *reality* of this, provided that it *is* genuine and well-presented.

But something also must be kept in mind, for time passes ...! What *we* remember about the way of life of *our* childhood is almost unbelievable to a modern child and as time continues to pass, even a life-like demonstration of early 20th century life is going to be seen as almost unbelievable. So the open air museum itself must move on. In Britain our social history museums are moving – to some extent – away from the beginning of this century, nearer to the middle of the century. As a parallel example of this trend, I might mention that I have just completed a picture book of 'nostalgic photographs'. Now old photographs have been quite popular for some time, and a little while ago a book of this kind would have been made up of photographs taken at the beginning of the century. This one, however, is of photographs taken in my childhood and youth: of the 30s, 40s and 50s, and the publisher and I expect it to sell well, unlike those earlier ones I mentioned, which are now not selling very well.

All this is what I mean when I suggest that an open air museum must be relevant to today: it must offer a period which is just old enough for parents to be able to offer recollections, and it must present this in as life-like and active a way as possible.

Please note that I am not recommending pulling down all those beautiful old buildings, or moving the visitor route away from them. On the contrary they still have much to offer. But to capture our modern visitor we must first be more relevant to his or her attitude to life. It then becomes easier to lead the captivated visitor gradually *back* to examine an earlier period. History is often taught this way today: capturing a child's attention and interest by discussing something of not-so-long-ago and then leading back from there.

To look now at the actual content of open air museums and the type of buildings they have preserved, I am sure I do not need to remind this audience that the stimulus to develop such museums came from Scandinavia and flourished at the beginning of this century. This stimulus took longer to reach Britain and that has not necessarily been a disadvantage, for in some respects we have now been able to 'leap frog' forward with several innovations.

Whilst the academic honesty and marvelous technical accuracy in recording, transferring and re-erecting buildings in so many European open air museums is unsurpassed, one has to suggest that perhaps sometimes those buildings lack that sparkle of 'life' that I have been mentioning. Of course it would be wrong to produce that 'living image' in a casually treated building, in the mistaken belief that the surroundings are no more than mere background. Nor should I overlook a difference in approach between the people of one country and another, for what seems to be necessary for general British approval may not necessarily be so for other parts of Europe. Despite the EEC and the coming Common Market, there are innumerable differences between our several

European nations and one hoped that these will themselves help to strengthen our eventual unity.

So far we have examined the possible role of an open air museum in serving the interests of the general visitor and the tourist. But there is a more subtle matter, which we might describe as the mind and soul of the people. And who is responsible for this? Is it perhaps in the hands of the State, which acts in behalf of all of us? If we see the State as being responsible, among other things, for the well-being of the cultural entity of its people, then is it not a job of the State to ensure that the open air museum continues to observe, record and make available those cultural features which we might simply call 'our social history and our culture'? But are these museums continuing to do this, or are they in danger of being diverted into merely keeping themselves in existence: are they merely running fast in order to stay where they are, to use Lewis Carroll's metaphor in *Alice through the Looking Glass*?

In my view, at its simplest, the work of such a museum can be divided into two parts which, for simplicity, we might designate the 'serious' and the 'popular'.

The 'serious' work comprises observing, collecting, conserving and making available the material culture of its designated area. In this context 'making available' also includes servicing students, schools and researchers.

The 'popular' functions of our theoretical open air museum then consist of helping people to understand and enjoy what is to be seen: demonstrators at work in the buildings, programmes of folk dancing and such-like events, play-acting by school-children etc.

Now as to the financing of this, it can readily be argued that the public should be expected to *pay for what it sees*: the day-to-day maintenance of the preserved buildings, the demonstrators and custodians, the special events and the like. But who is to pay what I have termed the 'serious' work of the museum: collecting, conserving and cataloguing? This is work for the benefit of the State as a whole, rather than of the individual person, and so should properly be financed by the State.

At times one sees today a political tendency throughout the Western world for the State to shed some of what used to be seen as its responsibilities. Perhaps things went too far in the opposite direction late last century and the earlier years of this, when the State saw itself as being responsible for the almost complete care of the individual: 'the nanny State' it has been derogatively termed.

However, I am not intending to indulge in party political talk and most certainly not in a country other than my own! I am merely clarifying my own thoughts as to how the cultural entity of a country can be safeguarded, and frankly I shudder to think what would happen if it were left to the open market of tourists and casual visitors ...Our past way of life, our cultural background, that which has built us into what we are: all this is at stake. Open air museums are not the only way of preserving or presenting this, but they *exist*, and they *are* a useful and successful way of doing it. So one would like to find governments supporting activities of this kind and I am delighted to learn that this is exactly what we are here today to welcome and to encourage.

Since the 1980s museums in Britain have been at a crossroads. This seems to have been brought about by at least two factors, one political and one financial. The financial one – of world wide pressures – we can set on one side. Little can be done about this in the short term, and presumably we all, in the Western world, have to accept this and adapt accordingly.

The other factor was political: a belief that the State should reduce its responsibility for the lives of its people, who were to be encouraged to take care of themselves. I suspect that this factor has affected other countries besides my own. If one is able to take a long-term view (and as an erstwhile geologist perhaps this comes easier to me!), one may believe that a pendulum swings, first one way and then the other, and if that supposition is correct, then it will swing back again, and we shall once more respect the need to care for some human activities on a broader scale. Though they may have become almost irreversible by then.

In my own country things have reached a bitter point, particularly when one sees the Museum of Natural History of the British Museum (Natural History), as it used to be, putting animated plastic dinosaurs on display and offering the main hall of the museum for hire by private evening parties, whilst at the same time reducing the scientific staff, despatching priceless collections to warehouses out in the country and closing down complete fields of research.

Fine art somehow has not suffered to the same extent, for our National Gallery and the Tate Gallery seem to be holding their own without losing their corporate integrity.

Perhaps midway between the sciences and the arts lie social history museums – the open air museums we are here to discuss. At least we are not trying to convert our historic buildings into a Disneyworld of fantasy, though perhaps we have to be careful not to move too far away from a strictly honest and accurate presentation of history, as we academically believe it could have been. This is a modern dilemma faced by museums in my country and I do not know enough of your country to see how these pressures have affected your own institutions – if they have. I therefore put to you two points which you should take away with you, and discuss and make up your minds about.

Firstly, how far are you prepared or willing to go, in yielding to the pressure of the guilder? Should the museum reduce its research and conservation and serious publishing, on the one hand, or on the other hand put more effort into enticing the visitors by any excessive popular activities that can be imagined? And if either or both of these pressures are yielded to, in order to produce a greater income (or reduced expenditure), what will the money be used for? And indeed is it tainted money? This is not to say – let me hasten to add – that the museum should not change. I think I have made it clear that some change may indeed be healthy. But in part it is a matter of degree of change.

My second point which I commend to you is this question of privatization. How far should it go? How much will a little of this kind of freedom encourage the museum to ‘stand on its own feet’, away from the clumsy and deadly hand of bureaucracy? Or how much will it push the museum into those dreaded areas of populism which I have outlined? As I hope I have indicated, there are certain activities of a cultural museum which should properly remain a communal or public responsibility, in other words: the responsibility of the State. ‘What the visitor sees’, on the other hand, the visitor may quite properly pay for. But always provided that the museum does not prostitute itself or its activities in order to gain a greater income.

Coming towards my conclusion I would like to reiterate three matters likely to be of concern to any establishment – like the Netherlands Open Air Museum – which is about to set forth on a new journey of self-discovery.

Firstly there has to be some kind of limit to the amount of privatization within which a museum like this one can properly operate. There have to be boundaries to its freedom. For even if very successful – and there is no reason to suppose it will not be successful – it must maintain many duties which cannot be seen as economically viable. I have already stated this case, but let me put it this way: if the museum runs a catering operation which is so bad that it makes a loss, then it should not expect the State to say: “Here is a cheque to cover what you have lost”! On the other hand safeguarding the collections from damp and decay and insects and daylight is hardly likely to make a profit; nor is extending the collections, to keep them abreast with more recent times. So how does one pay for this, except by support from the State? And please don’t say to me: “But the profits from all those satisfied customers should cover this”, because they will not! Museums may be very well organized, well marketed and efficiently administered, but they are never going to make big profits, or do much more than cover general running costs. So some carefully monitored State help will be needed, to cover these necessary responsibilities.

Secondly, in order to maintain attendances and such profits as may be possible, an organization must actively maintain a watch upon its visitors and what it offers them. Constant monitoring of public wants and need must be maintained and the satisfaction – or dissatisfaction – of

visitors must be regularly assessed. I feel certain that the administration here is well aware of that requirement, and will be planning regular visitor surveys.

Thirdly we need to look at the physical structure of the museum: its buildings, its carpark, its roads, drains and other services. All these need constant attention. Moreover we are agreed that the museum cannot just stand still: it must continue to change, to adapt, to move into new activities. All this requires financial support, and I hope and feel sure that such funds will be forthcoming, on the basis that here is something of real value to your country, its own people and its visitors from abroad.

Lezingen door Jean Delumeau

In de reeks voordrachten voor een breed publiek die in het Maison Descartes te Amsterdam worden gegeven door hoogleraren verbonden aan het Collège de France sprak op 12 en 14 maart Jean Delumeau, hoogleraar in de 'Histoire des mentalités religieuses dans l'Occident moderne'. Op beide avonden, die door dertig à veertig mensen werden bezocht, hield Delumeau achter elkaar twee lezingen van ongeveer een uur. Hij werd ingeleid door Willem Frijhoff, die erop wees dat Delumeau in zijn werk de culturele dimensie van de religie als invalshoek kiest en vandaaruit vraagt naar de religieuze beleving als sociaal verschijnsel en naar de dynamiek van de religieuze cultuur in het verleden.

De eerste avond ging Delumeau – voor wie zijn boeken kent niet onverwacht¹ – in op het thema van de angst. Hij wees er eerst in grote lijnen op hoe de angst, voor o.a. heksen, ketteren, de ondergang van de wereld, aan het eind van de zestiende en het begin van de zeventiende eeuw intensief gevoeld werd; deze periode wordt gekenmerkt door een 'climat de mal à l'aise'. Tussen de culturen van de elites en de volkscultuur bestonden in dit opzicht overigens wel verschillen: de vrees voor demonen bijvoorbeeld was in de volkscultuur minder hevig dan die voor de duivel in de elitecultuur. De angst voor de duivel is het volk van bovenaf opgelegd, in een streven van de elites hun eigen angsten te verspreiden. In de tweede voordracht die avond pleitte hij ervoor de talrijke bronnen die getuigen van dit 'pessimisme van de Renaissance' niet te onderschatten, al botsen zij met het traditionele beeld van de Renaissance als een periode van geloof in de mens en in de vooruitgang. Juist het pessimisme, de melancholie en de wanhoop van de reformatoren en andere intellectuelen maken het succes van de Reformatie begrijpelijk: deze bevredigde op religieus vlak wat in een onzekere samenleving het gevoel van velen was. Het geloof in de vooruitgang is eerder kenmerkend voor de zeventiende eeuw dan voor de Renaissance. Frijhoff vroeg zich in een reactie af of de sterk persoonlijke wijze, waarop pessimistische gevoelens geuit werden, niet beschouwd mag worden als een uiting van moderniteit. Delumeau leek daarmee te kunnen instemmen.

Het gevoel van veiligheid in het verleden – het antwoord op de angsten – was het onderwerp van de tweede avond. Ook daarover heeft hij een boek geschreven². Het ging Delumeau daarbij om het godsdienstige, door de kerken geboden gevoel van veiligheid. Hij spitste dit thema toe op het iconografische motief van de madonna die haar mantel beschermend over de mensheid uitspreidt. Deze voorstelling, die waarschijnlijk een Byzantijnse oorsprong heeft, werd zeer populair na de pestepidemie van 1348. Op sommige afbeeldingen is te zien hoe Maria met haar mantel de 'pijlen van de pest' (vergelijk St. Sebastiaan als pestheilige) afweert. Aan de hand van dia's liet Delumeau verscheidene voorbeelden, meest uit Frankrijk en Italië, van het motief van de 'vierge au manteau' zien. Het werd algemeen bekend door de beschilderde banieren en de altaarstukken van religieuze broederschappen, die door franciscanen en dominicanen vooral in de vijftiende en zestiende eeuw werden gesticht. In de laatste lezing op deze avond gaf Delumeau een karakteristiek, ook door middel van lange citaten, van verschillende typen bronnen, uit de vijftiende tot achttiende eeuw, die een indruk geven van de wijze waarop men in zowel katholieke als protestantse gebieden gevoelens van onveiligheid en angst trachtte te bezweren, zoals zegeningen, vervloekingen, gebeden en kerkliederen.

Over de door hem gebruikte bronnen had Delumeau voorafgaande aan de eerste lezing al kort gesproken voor enkele promovendi van Willem Frijhoff. Hij zette uiteen dat hij het als zijn taak beschouwt dossiers samen te stellen rond een bepaald thema. Daarvoor onderzoekt hij, in grote getale en uit de eerste hand, zeer diverse typen bronnen: naast de eerder genoemde ook bijvoorbeeld preken en afbeeldingen. Hij meent dat hij een betrouwbaar en geloofwaardig beeld kan geven, wanneer gegevens uit deze verschillende bronnen elkaar ondersteunen. Op het ogenblik werkt hij, behalve aan bundels waarin door hoogleraren aan het Collège de France vanuit verschillende disciplines één thema wordt belicht, zoals de geschiedenis van de eerste heilige communie of de overdracht van het christelijk geloof door vrouwen, aan een driedelige geschiedenis van het paradijs, waarvan het eerste deel in 1992 zal verschijnen. – J. Helsloot.

1. *La peur en Occident (XIVe – XVIIIe siècles). Une cité assiégée* (Parijs 1976). *Le péché et la peur. La culpabilisation en Occident (XIIIe – XVIIIe siècles)* (Parijs 1983).
2. *Rassurer et protéger. Le sentiment de sécurité dans l'Occident d'autrefois* (Parijs 1989).

Symposium Boedelinventarissen als bron voor kunsthistorisch onderzoek

Op zaterdag 23 maart 1991 werd in het Rijksmuseum te Amsterdam een symposium gehouden, georganiseerd door het Kunsthistorisch Instituut der Universiteit van Amsterdam in samenwerking met de Werkgemeenschap Middeleeuwen en Nieuwere Tijd van de Stichting voor Kunsthistorisch Onderzoek. Op deze studiedag stonden het gebruik, de bruikbaarheid en de wijze van publicatie van boedelinventarissen in het (kunst)historisch onderzoek centraal.

Na een welkomstwoord namens de organisatoren door R. Ruurs ging B.R. de Melker van het Amsterdamse Gemeentearchief in op de vraag hoe openbaar een archief is dat niet toegankelijk is. Gedoeld werd op het Amsterdamse notarieel archief met de respectabele omvang van ruim 1,5 strekkende kilometer. Men heeft zich tot doel gesteld de boedelinventarissen die zich in dit archief bevinden geautomatiseerd toegankelijk te maken. Spreker ging in op de strategie om, zoals hij het uitdrukte 'het notarieel archief te tackelen' en motiveerde de gemaakte keuze voor de achttiende eeuw: de zeventiende eeuw was indertijd immers al grotendeels op kunsthistorisch relevant materiaal geëxperpeerd door de kunsthistoricus A. Bredius (1855-1946).

Vervolgens kreeg C.W. Fock de gelegenheid om het onderzoek naar de inboedels van het Leidse Rapenburg nader toe te lichten. Zij constateerde dat het onderzoek sinds 1977, toen het Rapenburgproject van start ging, twee voor de historiografie typerende verschuivingen had ondergaan. In de eerste plaats was de eindgrens drastisch verschoven: thans bekijkt men de woning-inrichting tot op de dag van vandaag. Ten tweede richtte het kunsthistorisch onderzoek zich niet meer uitsluitend op eliteculturen maar had men meer oog gekregen voor de algemene cultuurhistorische context; vandaar dat in Leiden nu ook wordt gesproken van 'wooncultuur'. Fock bepleitte een integrale aanpak, waarbij zoveel mogelijk relevante bronnen met elkaar worden gecombineerd om een betrouwbaar beeld van de interieurs te verkrijgen. Zij noemde in dat verband de kroonluchter, die weliswaar veelvuldig op schilderijen voorkomt maar nauwelijks in de inventarissen.

Derde spreker was E. Duverger, die een gedetailleerde toelichting gaf op de (voornamelijk formele) aspecten van het Antwerpse kunstinventarissenproject. Hierbij worden de boedels niet integraal in een bronnenpublicatie opgenomen, maar maakt men selecties van vermeldingen van objecten die voornamelijk betrekking hebben op de decoratie van het woonhuis, zoals merkwaardige textilia, curieuze meubels, exotische borden en andere bijzondere collecties van bijvoorbeeld relieken en devotiestukken. Het ligt in de bedoeling om te zijner tijd een afzonderlijk deel met indices uit te geven. Voor de meer volkskundig georiënteerde bezoekers was deze voordracht 'klassiek' kunsthistorisch door het onbekommerd selecteren op (hedendaagse?) esthetische criteria, waarbij vooral de exotische rariteiten de belangstelling hebben. Dit is vanzelfsprekend geheel legitiem, maar het beperkt helaas de gebruikswaarde van de bronpublicatie voor andere onderzoeken aanzienlijk.

J. van Veen ging uitvoerig in op de te hanteren bronnenkritiek die vereist is als men gebruik wil maken van boedelinventarissen. Hij liet vooral de beperkingen van de bron scherp uitkomen: doorgaans worden alleen goederen van waarde genoemd, vaak betreft het geen complete overzichten, de (spijker)vaste onderdelen worden niet genoemd, de elite-boedels zijn dominant en als klap op de vuurpijl waren de overige notarissen niet ter zake deskundig! Ook stipte hij het probleem van de woord-zaak relatie aan: het is vaak bijzonder moeilijk om precies te bepalen welk voorwerp men nu eigenlijk bedoelt met een term. Deze woordbetekenissen zijn immers bijzonder contextgebonden.

Over 'De mens achter het voorwerp' sprak T.F. Wijsenbeek-Oldhuis. Zij opende met een treffende observatie: bij binnenkomst in de zaal kon men volgens de spreekster de kunsthistorici duidelijk van de historici onderscheiden: bij de eerstgenoemden ging aanvankelijk de meeste aandacht uit naar de stilistische en esthetische aspecten van de zaal; de historici daarentegen keken eerst naar naar de overige aanwezigen en wie bij wie in groepjes zat. Het was duidelijk: de kunsthistoricus is in de eerste plaats geïnteresseerd in het voorwerp; de historicus daarentegen in de mens achter het voorwerp. Deze wat gechargeerde voorstelling van zaken werd in haar betoog op boeiende wijze uitgewerkt, waarbij ze vooral aandacht vroeg voor processen zoals diffusie en innovatie van cultuurgoederen, de ontwikkeling van symbolische betekenissen en consumptiepatronen. Zij besloot met een sterkte/zwakte-analyse van het historisch onderzoek om te eindigen met een pleidooi voor een daadwerkelijke, nauwe samenwerking tussen historici en kunsthistorici. Met name het gezamenlijk vaststellen van sociaal gedifferentieerde standaardinterieurs en -garderobes ('standaarduitrustingen') zag zij als een uitdaging om op deze wijze inzicht te krijgen in levensstijl en sociale distinctiemechanismen.

Hierna volgde een bijdrage van de Amerikaanse econoom J.M. Montias, bekend door zijn studies *Artists and artisans in Delft* en *Vermeer, a web of social history*. Hij besprak zijn werkwijze bij het tot stand komen van een bestand van boedelbeschrijvingen voor het onderzoek naar kunstwerken en verzamelaars in Amsterdam in de zeventiende eeuw. Naarmate zijn vraagstelling zich verbreedde, ontstond de behoefte om naast een aanvankelijk gemaakte selectie die gebaseerd was op het voorkomen van aan kunstenaars toegeschreven werken, via een a-selecte steekproef ook een inventarisbestand met een meer gedifferentieerde sociale opbouw te verzamelen. Hierdoor was hij bijvoorbeeld in staat vragen te stellen over verschillen in kunstbezit tussen rijke en arme sociale groepen en tussen protestanten en katholieken, wat betreft de soorten, aantallen, onderwerpen en waarde van de kunstwerken. Hij gaf een toelichting bij een aantal statistische bewerkingen die hij op zijn bestanden heeft uitgevoerd en wees daarbij vooral op het gevaar van het werken met kleine aantallen gegevens.

De laatste spreker was A.J. Schuurman. Hij gaf een overzicht van de geschiedenis en stand van het boedelinventarisonderzoek in binnen- en buitenland. Vermogensstudies, onderzoek naar materiële cultuur en naar economische en landbouwkundige ontwikkelingen zijn tot nu toe de belangrijkste onderwerpen geweest. Hij pleitte ervoor om, nu de grenzen van de bron bekend zijn, ook andere, meer kwalitatieve bronnen (afbeeldingen, voorwerpen, egodocumenten) in het onderzoek te betrekken en wees daarbij op het belang van samenwerking tussen kunsthistorici (die steeds meer het nut van boedelbeschrijvingen als kwantitatieve bron gaan ontdekken) en historici (die in toenemende mate van beeldmateriaal en voorwerpen gebruik maken). Uitvoering hij vervolgens in op het door hem verrichte promotieonderzoek *Materiële cultuur en levensstijl. Een onderzoek naar de taal der dingen op het Nederlandse platteland in de 19e eeuw: de Zaanstreek, Oost-Groningen, Oost-Brabant* (1989). Aan de hand van zijn onderzoeksresultaten in de Zaanstreek gaf hij voorbeelden van consumptiegedrag bij verschillende sociale groepen (waarin hij processen van modernisering, dalend cultuurgoed en traditionalisering onderscheidt) en de betekenis daarvan (het zoeken naar identiteit en verbondenheid).

Er volgde nog een korte, maar levendige discussie. Daarbij kwamen vooral de ontsluiting van de bron, de lange tijd die daarmee gemoeid is, en de interpretatieproblemen (met name de verhouding tussen woord en zaak, en tussen taxatieprijzen en werkelijk betaalde prijzen) aan de orde. De bijdragen aan dit symposium waren in hoofdzaak oriënterend van karakter, waarbij voorname-

lijk de meer formele, organisatorische en technische aspecten van de bron werden behandeld. Hieraan bestond, getuige de onverwacht grote opkomst – er waren meer dan 150 belangstellenden aanwezig –, een duidelijke behoefte. Wellicht kan te zijner tijd in een vervolg-symposium een meer inhoudelijke en thematische opzet gevolgd worden waarbij aan de hand van concrete *casestudies* de waarde van deze bijzondere bron geïllustreerd wordt. – Eveline Doelman & Gerard Rooijackers.

Opening Paviljoen Van Beuningen-de Vriese

Op zaterdag 23 maart werd in Museum Boymans-van Beuningen te Rotterdam door minister H. d'Ancona een nieuwe vleugel opengesteld waarin de afdeling kunstnijverheid en vormgeving is ondergebracht. In het souterrain is een openbare studiecollectie ingericht die een beeld geeft van de ontwikkeling van het huishoudelijk gebruiksgoed vanaf 1150 tot 1800. Op de begane grond is design te zien uit meer recente tijd.

Directeur W. Crouwel refereerde in zijn openingswoord aan het klassieke spanningsveld tussen verzamelaars en musea en gaf een blik op het intensieve en langdurige werk dat aan de bouw en inrichting van het paviljoen vooraf ging. De (voor het merendeel) opgedolven objecten zijn nu weer veilig, zij het toegankelijk, teruggelegd onder het maaiveld. Dit was in de eerste plaats mogelijk door de schenking van deze collectie aan de Gemeente Rotterdam door H.J.E. van Beuningen (neef van D.G. van Beuningen, een der grondleggers van het Rotterdamse museum).

Gerrit Komrij hield voor de gelegenheid een voordracht over *Het leven der Dingen* waarin de vraag “Wanneer is een Ding een Ding?” centraal stond. Komrij hanteerde hierbij zijn eigen ‘dingleer’ die duidelijk afweek van ‘de’ wetenschappelijke opvatting dat dingen dood zijn. Dingen doen alleen uit trots of intelligentie alsof ze dood zijn, vond hij, het zijn amuletten die je slechts hoeft aan te staren om ze te laten herleven in de volheid van een verloren gewaande wereld.

De collectie is thematisch/chronologisch opgesteld: per tijdvak laat men de verschillende typen huisraad op het gebied van voeding en verlichting zien. Deze typologische en functionele indeling is bijzonder helder en verschaft een zeldzaam concreet inzicht in de ontwikkeling van gebruiksvoorwerpen. De relatie met het menselijk gedrag inzake voeding en huisvesting had mijns inziens sterker aangezet mogen worden door bij voorbeeld meer beeldmateriaal in de opstelling te integreren. Over de collectie Van Beuningen-de Vriese verscheen bij gelegenheid van de opening het eerste deel van een interessante bestandscatalogus, samengesteld door A. Ruempol en A. van Dongen (zie bespreking elders in dit nummer). – Gerard Rooijackers.

Congres over de geschiedenis van de kamerplant

Op 7 juni 1991 werd in Utrecht door het Informatiecentrum Volkscultuur een congres gehouden over ‘de geschiedenis van de kamerplant’, ter gelegenheid van het uitkomen van het boek met dezelfde titel, een themanummer van het tijdschrift *Volkscultuur*. Door I. Stroucken, directeur van het IVC, werd het boek aangeboden aan ir. J. van Doesburg, voorzitter van het Bloemenbureau Holland, die in zijn dankwoord kort inging op de positie van de bloemeteelt in de Nederlandse economie. Een later op de dag getoonde film van het Bloemenbureau gaf daarvan eveneens een beeld. De lezingen op het congres, dat door ongeveer honderd mensen werd bijgewoond, werden niet gehouden door de auteurs van de verschillende bijdragen aan het boek, maar door een vijftal sprekers ‘van buiten’. Zij belichtten enkele facetten van rol van bloemen en planten in de Nederlandse cultuur die in het boek niet of minder uitvoerig ter sprake konden komen.

De eerste twee lezingen hadden een kunsthistorisch karakter. Aan de hand van dia's gaf S. Segal een indruk van de verschillende soorten bloemen die vanaf de vijftiende eeuw op religieuze schilderijen en vanaf de zeventiende eeuw op bloemstillevens worden afgebeeld. Hij wees o.a. op de symbolische betekenis van de bloemen en op de verandering die daarin in de loop der eeuwen is opgetreden. M. Singelenberg-van der Meer toonde, eveneens aan de hand van dia's, enkele twintigste-eeuwse bloempotten en -glazen en deed mededeling over de achtergrond van de ontwerpers daarvan. Vervolgens zette de directeur van de Botanische Tuinen van de Rijksuniversiteit

siteit Utrecht, V. Lukkien uiteen welke werkzaamheden door deze instelling worden verricht, o.a. ten behoeve van het bedrijfsleven. De laatste twee lezingen waren grotendeels gewijd aan het thema van de huiselijkheid in de negentiende eeuw. A.J. Schuurman schetste de bredere maatschappelijke achtergrond, waartegen deze notie in die tijd moet worden gezien en J. Helsloot gaf een karakteristiek van de werkzaamheden van de Floralia-verenigingen, die zich de verbreiding van de liefde voor bloemen en planten in het interieur van de arbeiders ten doel stelden. Na afloop van het congres werd de, uit een aantal panelen met foto's bestaande, tentoonstelling 'Kijk op kamerplanten' geopend. – J. Helsloot.

Studiedag Nederlandse liturgisten over Feest en ritueel in Nederland

De jaarlijkse studiedag van de Nederlandse liturgisten werd dit jaar gehouden op 17 juni in het P.J. Meertens-Instituut te Amsterdam. Binnen het algemene kader van de studiedagen als podium tot stimulering en uitwisseling op het terrein van liturgiewetenschappelijk onderzoek en onderwijs stond dit jaar een tweetal aspecten centraal.

Allereerst was in de opzet beoogd om eerdere pleidooien voor wetenschappelijk grensverkeer te thematiseren. (vgl. P. Post, 'Wetenschappelijk grensverkeer tussen discipline-vorming en ont-disciplineren', *Jaarboek voor Liturgie-onderzoek* 6 (1990) 65-81) Hierbij werd met name gedacht aan mogelijkheden tot samenwerking met takken van de cultuurwetenschap die zich bezighouden met (religieuze) volkscultuur. Meer in het bijzonder werd aansluiting gezocht bij het aandachtsgebied van 'Feest en ritueel in Nederland' en bij (vermoede) ontwikkelingen daarbinnen in de laatste drie decennia. Dit thema van 'Feest en ritueel in Nederland' werd in een essay van de hand van P. Post ('Het verleden in het spel? Volksreligieuze rituelen tussen cultus en cultuur') bij wijze van uitgangspunt nader toegespitst op rituelen van religieuze volkscultuur in Nederland.

Op het essay werd gereageerd en voortgeborduurd door een vijftal inleiders: W. Frijhoff, J. Helsloot en C. Wijers, en, uit 'eigen' liturgiewetenschappelijke kring, door G. Rouwhorst en A. Scheer. Daarbij kwamen o.a. de volgende elementen aan de orde. Frijhoff vroeg allereerst aandacht voor het wisselend en verander(en)d omgaan met de term 'verleden'. Hij onderscheidde daartoe o.a. drie soorten van verleden. Allereerst verleden als 'verleden sec', als aanduiding van tijdsdiepte en alteriteit, verleden kortweg als een onherroepelijk voorbij. Vervolgens verleden in een meer metaforische betekenis, verleden als tijdsduur, en tenslotte als derde verleden als een attenderend begrip, als antifrase van heden en actualiteit. Een tweede fundamentele notitie van Frijhoff betrof het proces van musealisering en/of historisering van de cultuur. In dit kader vroeg hij aandacht voor de schaalvergroting die er zijns inziens plaatsvindt op het terrein van tijd-ruimtelijke referentiekaders. Vooral de ruimtebeleving is in Nederland de laatste decennia sterk veranderd met alle gevolgen voor tradities als complexe netwerken van identificaties en solidariteiten. Men lijkt zich minder verbonden te voelen met een bepaalde plaats of streek en gaat men in een zoektocht naar tradities het lokale of regionale verleden koesteren. Wijers vergeleek het essay van Post met de eerste resultaten van haar onderzoek naar de viering van carnaval en vroeg vooral aandacht voor het aspect van saamhorigheid. In de analyse van feest en ritueel benadrukte ze voorts de noodzaak bij de vierders steeds onderscheidingen in verschillende groepen aan te brengen (vgl. bv. organisatoren en trendsetters versus spontaan meevierenden). Helsloot plaatste een reeks van methodologische kanttekeningen. Hij vroeg zich af of er sprake was een toename van feesten na ca. 1960 en zag de culturele functies van volksreligieuze rituelen in zijn ogen ten onrechte de meer sociale functies wegdrukken. Scheer zocht een verklaring van feestelijke veranderingen vooral in de algemene sociaal-economische context. Hij doelde hierbij met name op de rol van de arbeid in onze samenleving en op de veranderde besteding van vrije tijd. Ook riep hij op tot een zorgvuldig gebruik van termen als ritueel, feest e.d. G. Rouwhorst bood tenslotte een kernachtig overzicht van functies van rituelen (vgl. oriënterende, expressieve, bezwerende, sociale en recreatieve functie). In aansluiting op de vijf korte referaten werd uitvoering van gedachten gewisseld.

Eredoctoraat voor N.A. Bringéus

Op 27 juni 1991 verleende de Westfälische Wilhelms-Universität Münster in een plechtige academische zitting een eredoctoraat aan N.A. Bringéus (Lund, Zweden). Bringéus ontving het eredoctoraat voor zijn wetenschappelijke verdiensten (onderzoek en organisatie van onderzoek) op de terreinen van de Europese etnologie in het algemeen en de Duitse volkskunde in het bijzonder. In de laudatio, uitgesproken door de dekaan van de vakgroep filosofie, K. Hortschansky, werd vooral de aandacht gevestigd op Bringéus' inspanningen om steeds nieuwe onderzoeksrichtingen te verkennen. Hierbij werd met name de 'Bildlore' genoemd, een richting in het etnologische beeldonderzoek die door het centraal stellen van de functie en het instrumentele karakter van het beeld (vgl. 'Bildbotschaft') de grenzen van 'volk' en 'kunst' overschreed.

Bringéus hield bij deze gelegenheid een referaat onder de titel 'Die schwedisch-deutsche Diskussion über Mannhardts Fruchtbarkeitstheorien'. Deze lezing van de eredoctor kan gekenschetst worden als een wetenschapshistorische verkenning van de wisselende receptie van Mannhardts vruchtbaarheidsthesen in Zweden en Duitsland. – P.G.J. Post.

Summer school on popular culture, University of Essex

Van 8 tot 12 juli vond in Colchester aan de Universiteit van Essex een internationale *summer school* plaats met als thema 'popular culture'. Aan de cursus, georganiseerd door de geschiedenisfaculteit van genoemde universiteit in samenwerking met het Instituto Italiano per gli Studi Filosofici (Napels), werd deelgenomen door twaalf promovendi (historici en antropologen), afkomstig van Britse, Italiaanse, Franse en Nederlandse universiteiten en instituten. Voor deze kleine groep werden tien voordrachten gehouden, onder andere door gerenommeerde historici als Peter Burke, Robert Scribner en Keith Wrightson. Voor elke gastspreker was een daghelft gereserveerd, waarvan een deel bestemd was voor discussie. Daarnaast was er voldoende ruimte voor het uitwisselen van onderzoekservaringen. Mede door de beperkte omvang van de groep en het voortreffelijke voorzitterschap van John Walter (University of Essex) konden de gastsprekers op veel respons rekenen en was er sprake van duidelijke voortgang in de discussies.

Natuurlijk kwam de vraag aan de orde of de term 'popular culture' niet uit het vakjargon geschrapt moet worden nu de tweedeling elitecultuur/volkscultuur veel te rigide is gebleken en men cultuur liever beschouwt als een niet statisch en open geheel, waarbinnen steeds veranderende 'subculturen' te onderscheiden zijn. Ook nu weer werd besloten de term (van aanhalingstekens voorzien) bij gebrek aan beter te handhaven.

Openingspreker Robert Scribner (Clare College, Cambridge), die deze kwestie eerder uitgebreid behandelde in het artikel 'Is a history of popular culture possible?' (*History of European ideas* 10 (1989) 175-191), richtte zich in zijn voordracht met name op de historische onderzoekspraktijk. Tegen de achtergrond van zijn eigen onderzoek naar de reformatie en heksenprocessen in vroeg-modern Europa wees hij onder andere op de waarde van het door volkskundigen en etnografen verzameld materiaal en de bruikbaarheid van antropologische onderzoeksmethoden. Hierop aansluitend noemde Scribner een viertal terreinen waaraan in het onderzoek naar 'popular culture' meer aandacht zou moeten worden besteed: de veranderingen in de taal, het verschijnsel macht, gender-relaties en generatieverschillen. Aandachtsgebieden die gedurende de rest van de week steeds weer aan de orde kwamen.

Peter Burke (Emmanuel College, Cambridge) ging in zijn voordracht onder de wat voorspelbare titel 'What is popular? What is culture?' behalve op voornoemde kernvragen uitgebreid in op Schama's visie op de Nederlandse cultuur. Hij plaatste vraagtekens bij het gemak waarmee Schama de sociale verschillen in de Republiek relativiseert en wees op de noodzaak van een studie waarin aandacht wordt besteed aan de religieuze en sociaal-economische tegenstellingen binnen de Republiek in de zeventiende eeuw.

Ook in de andere voordrachten kwam voor het huidige cultuur-historisch onderzoek kenmerkende belangstelling voor het ontrafelen van groepen en groepsstructuren naar voren. De Italiaanse historicus Maurizio Gribaudi (Ecole des hautes Etudes en Sciences Sociales, Parijs) liet zien hoe verdeeld het als een eenheid beschouwde arbeidersbolwerk van Turijn blijkt te zijn bij bestudering van de sociale netwerken, Steve Smith (University of Essex) belichtte onder andere aan de hand van een studie naar Russische boeren ten tijde van de industrialisering de vraag of er zoiets als *de* cultuur van *de* arbeidersklasse bestaat en John Walter (University of Essex) gaf zijn voordracht over sociaal protest in de vroeg-moderne tijd de titel 'reading crowds' (in plaats van *the* crowd). Keith Wrightson (Jesus College, Cambridge) toonde aan de hand van zijn bekende case-study over het Engelse dorp Terling hoe sociaal-culturele differentiatie onder bepaalde omstandigheden tot conflicten binnen een gemeenschap kan leiden.

Natuurlijk blijft de vraag hoe ver men kan gaan in de poging tot verfijndere analyse van (sub)culturen. Zeker wanneer men ook rekening wil houden met de verschillende manieren waarop cultuurvormen worden ontvangen en 'toegeëigend', blijkt het moeilijk om de geschikte bronnen te vinden. Helen Weinstein (Magdalene College, Cambridge) en Miri Rubin (Pembroke College, Oxford) bespraken dit probleem tegen de achtergrond van hun onderzoek naar respectievelijk de zeventiende-eeuwse Engelse liedbladen en de middeleeuwse *Corpus Christi*-processies.

Zowel uit de voordrachten als uit de discussies kwam steeds weer het besef naar voren dat voor een juiste analyse van verschillende cultuurvormen (ofwel 'teksten') uit het verleden bestudering van de historische context een prominente plaats in het onderzoek moet innemen. Vanuit deze visie werden dan ook weer de nodige kanttekeningen geplaatst bij de toepassing van de aan de antropologie ontleende structuralistische en functionalistische theorieën in historisch onderzoek. Met nadruk werd er echter op gewezen dat antropologen en historici elkaar niettemin veel te bieden hebben en dat een voortdurende dialoog nodig blijft, al was het alleen maar om de recente ontwikkelingen binnen beide vakgebieden niet uit het oog te verliezen. – Hester Dibbits.

Groeperingen en instituties. Congres van de Werkgroep Zeventiende Eeuw

In 1985 werd de Werkgroep Zeventiende Eeuw opgericht, een interdisciplinair gezelschap van historici, literatuur-, kunst- en muziekhistorici die de cultuurgeschiedenis van de late zestiende en de zeventiende eeuw meer aandacht willen geven. Dit jaar werd, onder de titel 'Groeperingen en instituties', op 22 en 23 augustus al weer het zevende congres gehouden aan de Utrechtse Rijksuniversiteit. Het kan moeilijk gezegd worden dat iedere spreker evenveel aandacht besteedde aan het overkoepelende thema. Vooral de filologen hadden hier moeite mee. Ook waren er verschillende sprekers die niet zo gauw van een interdisciplinaire aanpak beschuldigd zullen worden. Vooral de kunst- en muziekhistorici hielden zich verre van ieder avontuur. Toch waren er genoeg sprekers die juist wel aan beide opdrachten trachtten te voldoen. Ik noem slechts een paar voorbeelden. Van belang was de plenaire lezing van E.K. Grootes over de rederijderskamers tussen 1570 en 1620, in zijn ogen een duidelijke periode van sociale en literaire achteruitgang. De periode daarvoor werd belicht door Marijke Spies, die in de rederijdersstukken van de Amsterdamse kamer d'Eglentier een groeiende 'reformatorische' inhoud bespeurde. De historicus Paul Knevel ging uitgebreid in op de iconografie van de zeventiende-eeuwse schuttersstukken, die hij nadrukkelijk plaatste binnen de maatschappelijke betekenis van de schutterijen. Marten Jan Bok, een historicus die zich al langere tijd op het terrein van de kunstgeschiedenis beweegt, hield een overtuigend betoog dat de zeventiende-eeuwse schilderkunst, veel meer dan tot nu toe is aangenomen, in opdracht werd vervaardigd. Het beeld van de kleine ambachtsman die afhankelijk is van een anonieme markt werd op kundige wijze van tafel veeged. De kunsthistoricus Jochen Becker ging in op de hoofse ambities aan het hof en de kringen daaromheen, ambities die hij vervolgens confronteerde met de spot onder een groot deel van de burgerij. Voor de volkskundigen was er tenslotte nog een interessante bijdrage van Louis Peter Grijp over de populariteit van lokale liedboekjes en een mogelijk chauvinistisch publiek dat deze boekjes aanschafte. Rudolf Dekker en ondergetekende gingen in op de verschillende humoristische tradities (die van de 'kluchten' en

Stichting Onderzoek Magie en Toverij

De in 1990 opgerichte Stichting Onderzoek Magie en Toverij stelt zich ten doel het onderzoek naar de geschiedenis van magie, toverij en hekserij in Nederland te bevorderen. De stichting is voortgekomen uit de in 1982 opgerichte studiegroep Hekserij en Toverij in Nederland die thans bestaat uit ca. 40 onderzoekers uit diverse disciplines. De leden van de studiegroep hebben tot nu toe twee publicaties gezamenlijk tot stand gebracht: *Kwade mensen* (1986) en *Nederland betoverd* (1987). Verder werd in 1986 een symposium georganiseerd. Behalve aan hekserij en toverij zal in de komende jaren ook aan 'magische' volksgeneeskundige opvattingen en praktijken en aan de productie en receptie van duivelsbeelden aandacht worden besteed.

Voor minimaal 50 gulden per jaar kan elke geïnteresseerde donateur van deze stichting worden. Hiervoor ontvangt men een jaarlijks overzicht van de activiteiten en krijgt men 40% korting op de onder auspiciën van de stichting verschenen publicaties.

Het bestuur van de stichting bestaat thans uit de volgende personen:

- Prof. dr. W.Th.M. Frijhoff (voorzitter) (Erasmusuniversiteit Rotterdam)
- Drs. A.J. Dekker (secretaris) (P.J. Meertens-Instituut)
- Drs. P.C. van der Eerden (penningmeester) (Universiteit van Amsterdam)
- Dr. W.J.C. de Blécourt
- Dr. M.F. Gijswijt-Hofstra (Universiteit van Amsterdam)

Het adres van de stichting is: Keizersgracht 569-571, Postbus 19888, 1000 GW Amsterdam, tel. 020-6234698 (A.J. Dekker), giro 6065738.

Proefproject Historische Steekproef Nederland

De stichting *Historische Steekproef Nederland* (HSN) is een initiatief van een aantal vooraanstaande onderzoekers uit verschillende disciplines van de sociale en historische wetenschappen. De HSN heeft als belangrijkste taak en doelstelling het opbouwen en beheren van een bestand van individuele gegevens op basis van een steekproef uit de negentiende-eeuwse geboorteakten zoals die in de openbare archieven worden bewaard.

Steeds vaker worden er door wetenschappelijke onderzoekers uit diverse disciplines bestanden aangelegd met onderzoeksgegevens die betrekking hebben op individuele personen uit de negentiende en het begin van de twintigste eeuw. Een kenmerk van nagenoeg al deze gegevens is dat ze slechts voor dat ene onderzoek worden verzameld en dat er daarna betrekkelijk weinig meer mee kan worden gedaan.

Op verzoek van de HSN heeft het Ministerie van Onderwijs & Wetenschappen een subsidie verleend voor een proefproject. Dit is inmiddels gestart en wordt uitgevoerd door het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG). In dit proefproject wordt een steekproef getrokken uit alle geboorteakten van de provincie Utrecht over de periode 1810-1920. Naast geboorteakten worden gegevens verzameld uit o.a. overlijdens- en huwelijksakten, bevolkingsregisters en belastingarchieven. Doel van het proefproject is o.a. na te gaan in hoeverre het mogelijk is met deze gegevens tot een reconstructie van de sociale en economische levensloop van de desbetreffende individuen te komen. De gegevens zullen toegankelijk zijn voor wetenschappelijk onderzoek. Door middel van een reglement is het privacy-karakter van de gegevens gewaarborgd. Het project is vergelijkbaar met databases in o.a. Zweden (Stockholm, Umea) en Canada (Quebec-project).

Iedereen die meer informatie wil hebben over dit proefproject en/of mogelijkheden ziet in andere provincies of met andere gegevens hierop aan te sluiten, wordt verzocht contact op te nemen met drs C.A. Mandemakers, Historische Steekproef Nederland, p.a. IISG, Cruquiusweg 31, 1019 AT Amsterdam.